

СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНИХ СВОБОД В УКРАЇНІ

У статті оцінено місце України в рейтингу країн індексу економічної свободи. Проаналізовано складові індексу економічної свободи і визначено найбільш слабкі складові індексу для України. Наведені пропозиції щодо покращення ступеня розвитку економічних свобод в Україні.

Ключові слова: *індекс економічної свободи, ПІІ (прямі іноземні інвестиції), група репресивних країн, інвестиційна свобода, фінансова свобода, свобода від корупції, «Crony capitalism», «фіаско уряду».*

В статті дана оцінка месту України в рейтинге стран по индексу экономической свободы. Проанализированы составляющие индекса экономической свободы и определены наиболее слабые составляющие индекса для Украины. Приведены предложения по улучшению степени развития экономических свобод в Украине.

Ключевые слова: *Индекс экономической свободы, ПИИ (прямые иностранные инвестиции), группа репрессивных стран, инвестиционная свобода, финансовая свобода, свобода от коррупции, «Crony capitalism», «фиаско правительства».*

Ukraine's place in the rating of countries according to the index of economic freedom was evaluated in this article. Index of economic freedom was analyzed and the weakest components of index for Ukraine was defined. There are suggestions for improving the level of economic freedom in Ukraine in the article.

Key words: *Index of economic freedom, FDI (foreign direct investment), the group of repressive countries, investment freedom, financial freedom, freedom from corruption, «Crony capitalism», «government fiasco».*

Постановка проблеми. У сучасних умовах все більшу роль у сприйнятті тієї чи іншої країни на світовій арені відіграють оцінки, які надаються різноманітними міжнародними агентствами і фінансовими інституціями. Значення одного з найбільш авторитетних індексів – індексу економічної свободи – дозволяє визначити у загальному стані економічний розвиток країни. Тому перед Україною постає питання, як покращити своє місце в цьому рейтингу, які саме фактори провокують відставання країни в цьому рейтингу. Необхідним є вирішення того, яких саме заходів вжити, щоб подолати основні негативні тенденції в Україні, які не сприяють розвитку економічних свобод у країні.

Динамічність розвитку економічної системи та сукупність зовнішніх та внутрішніх факторів зумовлюють необхідність постійного дослідження позицій України у міжнародних рейтингах, показників, якими керуються потенційні інвестори при виробі країни-реципієнта інвестицій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Економічна свобода як основа для ведення бізнесу і економічного зростання і розвитку країн приваблює увагу багатьох іноземних і вітчизняних науковців. Так, Н. Бергтрен, М. Свалехем, Д. Стенсел присвятили свої дослідження темі залежності

економічних свобод і економічного розвитку, перевагам наявності у суспільстві економічних свобод. Українські вчені, такі як П. В. Дудка, О. В. Колеснікова-Стейнруд, Я. В. Кульчицький в основному приділяли увагу аналізу місця України у рейтингу економічних свобод.

Мета дослідження полягає в тому, щоб на основі одного з найбільш впливовішого міжнародного рейтингу – рейтингу економічної свободи країн світу визначити рейтингову позицію України.

Виклад основного матеріалу. Ранжування всіх країн світу на певні категорії і групи часто відбувається за допомогою світових рейтингів, до них належать всесвітньо відомі індекси, такі як індекс економічної свободи, індекс сприйняття корупції, індекс глобальної конкурентоспроможності, індекс розвитку людського потенціалу. Одним із найбільш узагальнених показників є індекс економічної свободи, який щорічно розраховується таким доволі авторитетним дослідницьким центром як The Heritage Foundation. Згідно з даними, які оприлюднюються щорічно, Україна за рівнем економічних свобод належить до групи репресивних країн. У 2013 році Україна зайняла 161 місце серед 177 країн і посіла останнє місце в рейтингу серед країн Європи [1]. Від місця в рейтингу залежить не лише імідж країни, а й

подальший економічний розвиток країни. Для більшості інвесторів саме позиція країни у світових економічних рейтингах є так званим орієнтиром для інвестування коштів. Мабуть тому, через позицію України в цьому рейтингу, не варто сподіватися на приплив інвестицій до України, на збільшення кількості банків із іноземним капіталом і на збільшення кількості ТНК на території країни. Такі економічні рейтинги для іноземців є чи не єдиним джерелом достовірної інформації про стан економіки країни. Таким чином, постає очевидна проблема – допоки Україна не демонструватиме покращення своїх позицій в рейтингах, доти світова спільнота не братиме до уваги Україну як державу, де забезпечується економічна свобода.

Індекс економічної свободи складається з таких складових, як: свобода бізнесу, свобода торгівлі, фіскальна свобода, залежність економіки від уряду, монетарна свобода, інвестиційна свобода, фінансова свобода, права власності, свобода від корупції, свобода в сфері праці.

Даючи характеристику індексу економічних свобод в Україні за період з 1995 року до 2013, можна зробити висновок, що Україна за весь цей час належала до репресивних або до країн в основному невільних. До речі, до групи останніх країн Україна належала лише протягом 2003-2008 років. А починаючи з 2009 року, індекс економічних свобод в Україні знову знизився, і Україна належить до репресивних країн за рівнем економічних свобод. Враховуючи думку ліберальних економістів, що темпи економічного зростання напряму залежать від індексу економічної свободи, причини того, чому

Україна належала до репресивних або в основному невільних країн будуть розкриті саме за допомогою темпів економічного зростання та деяких інших макропоказників. Характеризуючи 2003-2008 роки, не дивно, що чисельне значення індексу економічних свобод в Україні було дещо вищим, ніж зараз. Адже саме у 2004 році зафіксовано найвищий рівень зростання ВВП – 112,1 %. У цей час зафіксовано найнижче значення облікової ставки в Україні – на рівні 7,0 % у 2002 році. Монетарна політика в цей період характеризується виваженістю і доцільністю. У ці роки починається спостерігалось активне надходження ПІІ до України. Так, у 2003 році ПІІ в Україну складала – 916,5 млн дол. США, а вже у 2006 – 7843 млн дол. США [2]. Але навіть, найкращий результат України в цьому рейтингу – 55,8 %, якого країна досягла у 2005 році, був нижчим на 3,8 в. п. за середньосвітове значення (59,6 %).

Зниження індексу економічних свобод в Україні, починаючи з 2009, року можна пов'язати з світовою фінансово-економічною кризою. Так, у 2009 році падіння ВВП склало 14,8 %, хоча причиною цього є не лише криза як така, а й неефективність державних заходів, які були прийняті для подолання кризи, сукупність накопичених проблем, які проявилися під час останньої кризи.

Доцільно порівнювати значення складових індексу економічної свободи різних країн, хоча у випадку з Україною це не зовсім доречно, тому що логічно, що більшість країн-взірців мають набагато кращі позиції. Таким чином значення складових індексу економічної свободи України можна порівняти з середньосвітовими значеннями складових індексу.

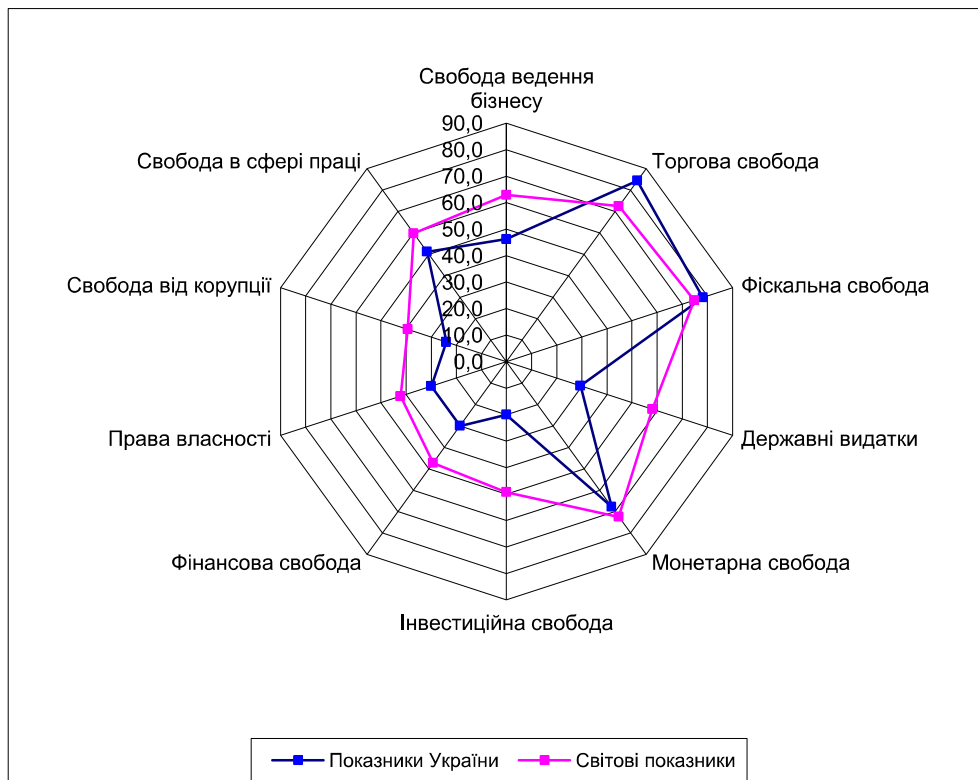

Рис. 1. Структура індексу економічної свободи України і світу у 2013 році

За рівнем розвитку економічних свобод Україна не лише значно відстає від більшості розвинутих країн світу, а й демонструє відставання від майже всіх середньосвітових показників. Так, торгова свобода в Україні є єдиним компонентом індексу, яким країна може більш менш пишатися. Досить високе чисельне значення показника торгова свобода досягнуто і завдяки вступу України до СОТ у 2008 році, і завдяки тому, що частка експорту і імпорту у ВВП становить близько 50 %. Але однієї лише торгової свободи не достатньо для залучення ПІІ, створення сприятливих умов для ведення бізнесу.

Аналізуючи складові цього індексу, варто зазначити, що найбільш слабкими місцями для України протягом всього періоду її розвитку залишаються інвестиційна свобода, фінансова свобода, свобода від корупції. Значення цих складових у структурі індексу найнижче.

Вважаю за доцільне почати саме з аналізу стану корупції, оскільки саме це і може бути причиною і низького рівня інвестиції, і причиною низького рівня фінансової свободи. Чисельне значення свободи від корупції весь час в Україні коливалося в межах від 10 до 30. Наймовірно високу корумпованість в Україні доводить і Індекс сприйняття корупції, у 2012 році Україна посіла 144 місце і поділила це місце з Республікою Конго, Сирією, Гвінеєю-Бісау та з Камеруном [3]. За оцінками експертів найбільш корумпованим державним інститутом є політичні партії в країні. Процвітає в Україні і «Stony capitalism», це і особливі пільги наближених до влади підприємств, і банківські позики за мотивами особистих зв'язків. Отож, за період незалежності Україні не лише не вдалося побороти корупцію, а навпаки вдалося зробити її нормою життя. Це зумовлено тим, що неформальні інститути в нашому суспільстві розвинуті набагато краще, ніж формальні. А в неформальних інститутах нашого суспільства корупція є загальноприйнятим явищем. Корупція є проблемою для більшості країн, корупція у сфері бюрократичного апарату демонструє «фіаско уряду». Але, окрім корупції, поширеним в Україні залишається лобізм, коли рішення, які приймаються вигідні лише обмеженому колу осіб, зазвичай політикам і наближеним до них [4]. Це, у свою чергу, не сприяє залученню інвестицій в Україну. Пропозицій щодо подолання високого рівня корупції є безліч, проте як показує практика вони не є досить ефективними. На нашу думку, для того, щоб зупинити корупцію, необхідний суворий контроль із боку парламенту, налагоджена судова система, незалежні аудиторські

та антикорупційні служби, рішучі дії правоохоронних органів, прозорість бюджетів, прозорість потоків доходів та видатків, а також незалежні ЗМІ та активна позиція громадянського суспільства.

Фінансова свобода є ще одним слабким місцем України в рейтингу економічних свобод. Чисельне значення цього показника в Україні коливалося в межах 30-50. Під фінансовою свободою, насамперед, мають на увазі стан банківської системи. Кажучи про Україну, варто зазначити, що рівень довіри до банківських установ у населення був і залишається низьким, він коливається близько 4-5 %. А остання фінансово-економічна криза довела низьку ліквідність українських банків. Так, у 2008 році був зафіксований найбільший відтік депозитів за часи незалежності. У цей час відбулося зростання кількості прострочених кредитів, накопичення проблемних активів, збитки банків склали приблизно 38 млрд грн за 2009 р [5]. Дії НБУ в цей час можна охарактеризувати як запізнілі, неефективні і часто неадекватні. Експерти Світового банку і МВФ взагалі впевнені, що в Україні не повинні функціонувати банки, обсяг капіталу яких менший, ніж 50 млн євро. Банківський сектор є важливою складовою успішного функціонування економіки, проте в Україні не доводиться говорити про його розвиток.

Найнижче чисельне значення з усіх складових індексу мала інвестиційна свобода. Незважаючи на те, що надходження ПІІ в Україну з кожним роком зростають, бюрократичні вимоги, в Україні заважають іноземному інвестуванню. Нормативно-правове регулювання в Україні не завжди гарантує дотримання укладених угод. Іноземні обмінні рахунки резидентів і нерезидентів можуть підлягати обмеженням та процедурам урядового дозволу. Виплати та трансфери підлягають численним вимогам і кількісним обмеженням. Деякі трансакції капіталу підлягають контролю та ліцензуванню. Іноземні інвестори не мають права володіти землею сільськогосподарського призначення.

Висновки. Виходячи з вищевикладеного, варто зазначити, що існуюча кількість загороджувальних бар'єрів, які існують в Україні у вигляді недостатньої фінансової свободи і інвестиційної свободи, надмірної корупції, відсутності свободи у веденні бізнесу, перешкоджають досягненню сталого економічного розвитку України, а також перешкоджають притоку ПІІ (прямих іноземних інвестицій) до країни. Подолання зазначених негативних тенденцій можливе за рахунок надання більшої свободи економічним суб'єктам, подолання у системі неформальних інститутів корупції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Індекс економічної свободи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.heritage.org/index> .
2. Державний комітет статистики України. Прямі іноземні інвестиції в Україну [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua/>.
3. Індекс сприйняття корупції [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cpi.transparency.org/>.
4. Гесць В. Ліберально-демократичні основи: курс на модернізацію України / В. Гесць // Економіка України. – 2010. – № 3. – С. 4–20.
5. Позиції України в світових рейтингах [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kreditprombank.com/upload/content/385/Позиції%20України%20в%20світових%20рейтингах.pdf>.